

Весна Карин

*Департман музичке уметности
Академија уметности Универзитет у Новом Саду
kavesna@yahoo.com*

"Нашем роду и потомству" – фестивал духовног и материјалног стваралаштва динарских Срба колонизованих у Војводини као *rite de passage**

Апстракт: У фокусу истраживања биће фестивал "Нашем роду и потомству", као водећа сценска презентација Динараца у Војводини. Фестивал омогућава реинтерпретацију локално-регионалних идентитета Динараца, тј. јавно потврђивање супкултурног идентитета. Методолошки апарат којим се приступа проблему важности и истицања Фестивала као засебног и најважнијег догађаја са неизоставним елементом - плесом, јесте Ван Генепов концепт "обрета прелаза", али у његовом ширем смислу.

Кључне речи: Фестивал, *rite de passage*, Динарци у Војводини, плесна пракса, идентитет, семиотички модел

Увод

Предмет истраживања јесте фестивал "Нашем роду и потомству" (у даљем тексту Фестивал) као засебан и најважнији догађај, са плесом као неизоставним елементом, помоћу којег се реинтерпретирају локално-регионални идентитети Динараца. Фестивал свакако није обред,¹ али јесте световни ритуал тако да ће за потребе овог рада бити употребљен Ван Генепов (Arnold van Gennep) назив у оригиналу – *rite de passage*.² Инспи-

---

* Рад је настао у оквиру пројекта "Музичка и играчка традиција мултиетничке и мултикултуралне Србије" (бр. 177024), који се реализује на Факултету музичке уметности под покровитељством Министарства за науку и технолошки развој Републике Србије.

¹ Обред је врста понашања од којег се очекује магијско деловање. Више о разлици између обичаја и обрета видети у: Закић 2009, 13-14.

² Едмунд Лич (Edmund Leach) термин ритуал не изједначава са магијском или религијском акцијом. За Лича је то симболичко понашање, односно, аспект

рисана начином на који је Иван Ковачевић применио Ван Генепов концепт "обрета прелаза" у савременим урбаним срединама, за потребе овог рада користићу Ковачевићеву методологију.³ Пре него што се приступи објашњењу Фестивала и анализи у главном делу рада, у наредним странама следи одређење обухватног термина за становништво које је из појединих делова Црне Горе, Босне и Херцеговине и Хрватске досељено у Војводину – тзв. Динарци, у циљу бољег разумевања текста.

Термин – Динарци

У етнокоролошким и етномузиколошким научним радовима на тему игре и музике Динараца писано је у више наврата, али је термин Динарци био најчешће идеолошки конципиран. Тако, самом термину *Динарци* у етнокореологији, тј. етномузикологији није посвећена већа пажња све до 2012. године, када се Сања Ранковић у докторској дисертацији *Вокални дијалекти динарских Срба у Војводини* више бавила питањем дефинисања и употребе овог појма у научном и колоквијалном дискурсу.

Прве систематске поделе европида према расама везане су за имена попут Риплија (W. Z. Ripley), Деникера (J. Deniker), Волфа (K. F. Wolff) и др (Дворниковић 2000, 168). Увођење "еволуционе синтезе" тј. поделе људи према расама у науку крајем 19. и почетком 20. века привукло је пажњу многим етнологима и антрополозима тога времена, између осталих и Владимиру Дворниковићу и Јовану Цвијићу. Владимир Дворниковић је људе груписао према "раси" (Дворниковић 2000, 174),⁴ док је Јован Цвијић становништво Балканског полуострва поделио на "типове, варијетете и групе" (Цвијић 1931, 250); отуда имамо "Динарце" као расу (према Дворниковићу) или "динарски тип" (према Цвијићу).⁵

Такве одреднице, детерминисане према културно-менталном склопу човека и његовом наслеђу, формирала је научна "елита" крајем 19. и почетком 20. века, тако да је *Динарац/ци* заправо тзв. етски, односно науч-

---

готово сваке врсте акције која "нешто говори" – на нивоу заједнице, тј. "нешто чини" – за учеснике као појединце у таквим акцијама (Жикић 1997: 40). На овакав начин термин ритуал биће тумачен и у овом раду.

³ Међу Ковачевићевим радовима у којима је применио Ван Генепов концепт "обрета прелаза" спада и "Испит као *rite de passage*" (Ковачевић 2001б, 91-99).

⁴ Више о томе: Дворниковић 2000, 163-244.

⁵ Наменски је стављен појам под наводнике како би се разликовао од појма који је кориштен за потребе рада (*Динарци* – етски термин уопште, "Динарци" – идеолошко одређење формирано крајем 19. и почетком 20. века и Динарци – односи се на оно одређење које ће бити кориштено у овом раду).

ни термин.⁶ У то време, поменути термин у тадашњој Југославији створен је у оквиру идеологије: требало је остварити јединство људи који имају комплекс извесних устаљених и наследних анатомских, физиолошких и психолошких обележја, дакле који се заснивају на заједничком биолошком пореклу и развојном континуитету, али не морају да припадају истој етничкој групи (Дворниковић 2000, 164). Створен је конструисани идентитет – идентитет "Динараца", у оквиру којег постоје Срби, Хрвати и Муслимани.

Овакво размишљање је у савременој научној литератури критиковано, а у појединим научним дисциплинама (нпр. антропологија) и превазиђено. Биће наведено само неколико аргумената. Наиме, често се може чути како је игра изведена на "динарски", "војвођански" или на неки други начин. Можда је исправније рећи да постоји један *одређен културни контекст* у оквиру којег играње одаје културно-специфична значења.⁷ Када се каже "одређен културни контекст" мисли се на посебно/специфично окружење које се разликује по својим локалним, етничким и/или верским карактеристикама. Савремена антропологија нерадо гледа на метафору по којој се цело друштво може третирати као појединац.⁸ О томе пише и Иван Ковачевић, такође, и наводи да се у савременој антропологији и етнологији одбија Цвијићева концепција "психичког типа", будући да су, према Цвијићевом схватању, психичке особине појединаца резултати живота "народне душе", некаквог наиндивидуалног интелекта, и да испитивање црта карактера одређеног становништва представља изузетно тежак задатак и захтева много јачи методолошки апарат него што су непосредно посматрање и полуструктурирани разговор којима се сам Цвијић најчешће користио и које је препоручивао својим сарадницима (Ковачевић 2001, 32, 33).⁹

⁶ Изрази "емски" и "етски" су антрополошки термини и употребљавају се за означавање онога што је доживљено изнутра (тумачење казивача, културног 'инсајдера') тј. оно што је доживљено споља (аналитичко-научно тумачење, теренског 'аутсајдера') (Закић 2009, 93).

⁷ Идеја за овакво тумачење преузета је од Ричарда Шекнера (Richard Schekner) (Шекнер 1992, 220).

⁸ Више о томе: Antonijević 2010, 47.

⁹ Иван Ковачевић наводи још једну одлику романтичарске етнологије (романтичарско окретање прошлости), а то је геополитичко закључивање на основу распореда етнографских елемената, те каже: "Иако је то ту у много мањој мери могуће искривљавање чињеница него у испитивању 'психичких типова', покушај доказивања одређених територијалних аспирација доводи у опасност објективност научних резултата. Обе романтичарске карактеристике Цвијићеве концепције оставиле су дубоки траг на тек конституисану етнологију, нарочито у периоду између два рата (...) разлике које су се јавиле у мишљењима као и потпуна немогућност да се у полемици докаже сопствено становиште довели су 'ет-

Стога, Ковачевић даје мишљење модерне етнологије која каже да је индивидуа једини носилац психичких особина а да се оне стварају под утицајем одређених културних образаца који најјаче делују у процесу социјализације. Тако, пише Ковачевић, правац реинтерпретације Цвијићеве друге књиге *Балканско полуострво*, у којој је постављена теорија о типовима балканског становништва, био би да се утврде обрасци понашања у појединим "психичким типовима" или "етничким групама", па да се на основу тога конструише нпр. социјални карактер сваке културне групе и да се тек тада врше поређења између различитих група. Тада би се могло приступити и веома интересантном утврђивању корелација између културних феномена који се јављају само у некој датој групи и њеног, на пример, социјалног карактера (Ковачевић 2001, 32).

Антрополог Томас Ериксен (Thomas Hylland Eriksen), пишући о односу између етничитета и расе, наводи да је неко време било модерно да се човечанство дели на расе, али савремена генетика избегава да говори о расама, за шта постоји више разлога. Прво, различите групе људи су се толико мешале да је бесмислено говорити о јасним границама између раса; друго, ни наследне физичке одлике не поштују те наводно тако јасне линије раздвајања, тако да унутар "расних" група често постоје далеко веће варијације него што је то случај код систематских варијација међу двема групама; и треће, данас нема тог озбиљног научника који ће рећи да разлике међу културама могу да се објасне наследним одликама (Eriksen 2004, 19).

У раду "Јунаци и клијенти", Дуња Рихтман-Аугуштин даје поједине аргументе у вези са поменутим дефинисањем и издвајањем динарског модела људи. Она наводи, између осталог, да је конструкција интеграције националних међа и знакова део процеса националне интеграције када се локални знакови екстраполирају на национални ниво (Rihtman-Auguštin 2000, 172-173). Поменута ауторка, такође, запажа да је Цвијић био под утицајем народног епског песништва, а нарочито оног које нам је изабрао Вук Стефановић Караџић и наводи да треба водити рачуна о томе да народна књижевност обавезно до нас долази у одређеном избору и да се то, поготово, догађа током образовања, а да је Вуков критеријум за избор песама био како естетски, тако и идеолошки, тј. политички (Rihtman-Auguštin 2000, 173-174). Ауторка је такође критиковала тадашњу методологију рада и унимодални приступ (Rihtman-Auguštin 2000, 175).

нопсихичка' испитивања у ћорсокак. Уочавање њихове двоструке повезаности са предрасудама, посебно са етничким стереотипима, с обзиром на то што 'етнопсихички' резултати представљају у великој мери плод стереотипа као што и ти стереотипи у њима добијају 'научну' подлогу за даље ширење, учинило је да 'етнопсихологија' углавном нестане из наше модерне етнологије" (Ковачевић 2001, 22, 23).

Чињеница је да данашње становништво Војводине потиче из динарских подручја, али не треба заборавити да свако од њих има своје културно, етничко и политичко обележје које не треба занемарити. Исто тако, треба напоменути да циљ рада није да се (ре)конструише менталитет и антропогеографски класификује одређено становништво, већ да буде дефинисана плесна пракса Срба која је пренесена из свог матичног културног контекста у нови културни контекст (Војводину).

Не упуштајући се даље у разматрање порекла и времена настанка, као ни њиховог менталитета, ради бољег разумевања текста који се ставља на увид читаоцу, под појмом *Динарци* подразумеваће се Срби из Црне Горе, Херцеговине, Босанске Крајине, Далматинске Загоре, Лике, Кордуна и Баније досељени у Војводину у 20. веку.¹⁰ Такође, треба нагласити да је поменути термин научно конструисан и садржи у себи заједнички имагинарни идентитет у односу на Србе староседеоце у Војводини, јер су на тај начин сви Срби из поменутих региона груписани у једну заједницу која дели сличне облике традиционалне културе, укључујући и плес. Међу њима тај идентитет није превише видљив, тако да преовлађују локално-регионални идентитети.¹¹ Иако су Срби насељавали и друге делове Србије (нпр. велики број Банијаца данас живи у Шапцу), највећи део је населио просторе Војводине у којој они интензивно негују сећање на плесну традицију земље матице, те је из тих разлога научно-истраживачки рад базиран само на поменуто подручје.

Типологија етничке кохезије

Срби из Црне Горе, Босне и Херцеговине и Хрватске, припадајући тзв. Динарцима, преласком на ново подручје (Војводину), ипак се издвајају као једна већа скупина људи у односу на староседелачко становни-

¹⁰ Сања Ранковић је у докторској дисертацији дефинисала оквир у којем ће се употребљавати појам *Динарци* у односу на досадашња научна разматрања и навела да ће овај појам бити коришћен "да у географском и културном смислу значи српско становништво из планинских – динарских предела Хрватске, Босне, Херцеговине и Црне Горе које је у више наврата, а посебно током XX века, населило Војводину" (Ранковић 2012,16). Иако је поменути појам добро дефинисан, не бих се сложила само у једном. Наиме, иако се сво становништво назива Динарцима, не припадају сви "планинским – динарским пределима" наведених региона. Стога, иако остварен на темељу парадигме једног географско-културног простора (Динарске планине), предлажем да се ипак посебно наведу региони одакле потичу Динарци у Војводини.

¹¹ Ово потврђује и анкета спроведена у оквиру научно-истраживачког теренског рада у којој већина испитаника није знала ко су Динарци.

штво.¹² Будући да је становништво Војводине веома хетерогено, а и ограничени простор за писање не допушта да се упуштамо у дубље аналитичко сагледавање односа међу етничким групама, у овом раду пажња ће бити усредсређена на дихотомију "ми" – "они", која ће бити употребљена за анализу традиционалних плесова Динараца у Војводини у односу на Србе староседеоце, али и у односу на Динарце различитог географског порекла, а све у циљу приказивања њихових локално-регионалних идентитета кроз плесове. Појмови попут "ми" и "они" делимично је одређено контекстом у којем се користе. Они су посебно значајни и уједно и занимљиви за ову анализу будући да "ми" може истовремено да значи и "они" јер се ради о истом етничком идентитету – Србима, само различитог географског порекла.

С тим у вези, потребно је ближе објаснити поједине термине који ће бити коришћени у раду и који ће представљати одређену константу и послужити као ослонац за даља разматрања. Полазиште јесу савремене теорије које говоре о етницитету и које кажу да је етницитет аспект друштвеног односа између актера који себе сматрају културно различитим од припадника других група с којима имају макар минимални и редовни контакт (Eriksen 2004, 32). Оно што је за овај рад веома важно јесте прво својство етницитета, тј. етничке припадности, а то је систематско разликовање оних који припадају групи и оних којих јој не припадају, инсајдера и аутсајдера, "нас" и "њих" (Исти, 41). Он служи као заједнички именик за друштва и све различите друштвене ситуације. Томас Ериксен даље наводи да је дуго било уобичајено да се "етничке групе" поистовећују с "културним групама" и да је свака категорија људи који имају "заједничку културу" важила као етничка група. Међутим, ово становиште је временом постало неодрживо (Исти, 64). Културне разлике између двеју група нису пресудан критеријум за етницитет. Етницитет је у суштини питање односа, а не одлика неке групе (Исти, 31). Идентитет групе се, како наводи аутор, увек донекле одређује према оном што дотична група није, односно, према онима који не припадају групи (Исти, 28). Аутор даље објашњава да све етничке групе имају митове о заједничком пореклу (Исти, 32), што је схватање које заступа и Ентони Смит (Ant-

---

¹² На ово указује и Сања Ранковић, с тим што се више фокусира на саму музику: "Начин живота досељеника и културни идиом који су понели из матице створен је у посебним географским и историјским условима, другачијим од средине у коју су дошли. На терену је евидентна разлика културних матрица Динараца-досељеника и староседелачког становништва с друге стране. Културна разлика је израженија на пољу духовног стваралаштва, а посебно је транспарентна на музичком плану" (Ранковић 2012, 16).

hony D. Smith), с тим што Смит иде даље у анализи етничитета и бави се националним идентитетом (Smit 2010, 7).

Порекло националног идентитета, сложићемо се са Ентонијем Смитом, сложено је колико и његова природа (Smit 2010, 37). Појам "националног" идентитета, како наводи Смит, укључује неко осећање политичке заједнице, колико год оно било незнатно. Политичка заједница подразумева неке заједничке институције и један кодекс права и дужности за све припаднике заједнице. Такође, политичка заједница указује на одређен друштвени простор, прилично тачно обележену и органичену територију, с којом се њени припадници поистовећују и којој сматрају да припадају (Исти, 22). Смит дефинише нацију као именовану људску популацију са заједничком историјском територијом, заједничким митовима и историјским сећањима, заједничком масовном, јавном културом, заједничком економијом и заједничким законским правима и дужностима свих припадника (Исти, 30). Национални идентитет је у суштини вишедимензионалан јер он може да се ослања на елементе других врста колективних идентитета, тако да може бити комбинован са другим типовима идентитета као што су класни, верски или етнички идентитет, а може доћи и до значајније пермутације национализма као идеологије (Исти, 120). Референце Ериксона и Смита овде су уведене да укажу на основне дефиниције етничитета и националног идентитета у савременој теорији и помогну у дефинисању различитих етничких групација.

Бавећи се етничитетом, Томас Ериксен указује на могућност класификовања друштва према одређеној типологији. Аутор истиче Хендлмена који је направио типологију за различите степене етничке кохезије: од веома лабаве и друштвено готово ирелевантне па до крајње компактне. Хендлмен разликује: етничку категорију, етничку мрежу, етничко удружење и етничку заједницу (Eriksen 2004, 77 *apud* Handelman 1977). Овакав концепт користи и Ентони Смит (Smit 2010, 40), а показало се да је погодан и за потребе овог рада, јер показује да је могуће да се "истим" друштвеним категоријама припишу различита значења у различитим друштвима (Исти, 187). Наиме, према поменутој типологији етничка категорија "почива на контрасту, на разликовању оних који припадају етничкој категорији и оних који јој не припадају (...) на основу припадности етничкој категорији појединац учи како да се понаша према другима и да преноси знање о (наводном) пореклу; на основу ње легитимише се и само постојање етничке категорије (...) они сами себе сматрају културно специфичним, а таквим их сматрају и други" (Eriksen 2004, 77). У овом раду под етничком категоријом, као најнижем нивоу колективног идентитета, биће подразумеване посебне групе људи који су дошли у Војводину из различитих регија Црне Горе, Босне и Херцеговине и Хрватске:

Банијци, Кордунаши, Личани, Крајишници (из Босанске Крајине), Далматинци (из Далматинске Загоре), Херцеговци, Црногорци.

О етничком удружењу можемо да говоримо "ако припадници етничке категорије осећају да имају заједнички интерес, па онда још развију и организациони апарат путем ког ће тај интерес артикулисати" (Eriksen 2004, 78). Организациони апарат може да се односи на фестивал "Нашем роду и потомству" који приближава и групише све поменуте етничке категорије у један заједнички именован – Динарци у Војводини.

На крају, постоји етничка заједница/група. То је "врста колектива која има и територију с мање или више трајним физичким границама" (Eriksen 2004, 79). Тако, поменуте етничке категорије (Банијци, Кордунаши, Личани, Крајишници, Далматинци, Херцеговци, Црногорци) кроз етничка удружења (фестивали, смотре, концерти, свадбе Динараца) можемо објединити у етничку групу (Срби), која притом има и национални идентитет.

Фестивал "Нашем роду и потомству"

Фестивал "Нашем роду и потомству" је комплексна и специфична форма која се одржава једном годишње у Бачкој Тополи (покренут је 1993. године) и окупља Србе из Црне Горе, Босне и Херцеговине и Хрватске који данас живе у Војводини. Циљ Фестивала је да покрене и афирмише друштва која негују духовно и материјално стваралаштво Срба досељеника, обједињујући динарске али и спецификујући регионално-локалне одлике традиционалне културе. Ова манифестација најчешће траје три дана: први дан је свечано отварање уз пригодну изложбу ликовних радова и доделе награда, други дан је тзв. свечани фестивалски програм у коме ревијално учествују изворне групе колониста настањених у Војводини, док је трећи дан намењен гостовању једног или више КУД-ова из Србије.

Плесови Динараца у Војводини више не опстају као некад у земљи матици тј. не преносе се на исти начин и немају исто значење. Они се групишу и посматрају у једној свеобухватној експликацији својих структуралних елемената у одређеним конситуацијама новог контекста, односно, обележавају се заједничким називом "плесна пракса".¹³ Фестивал

¹³ Ослањајући се, с једне стране, на општу, марксистичку, Бурдијеову и Шуваковићеву дефиницију термина "пракса", и, с друге стране, на термин "плес" дефинисан као целовит феномен у којем су у нераскидивом синкретичком јединству обједињени звук и покрет, у раду "Одређење синтагме 'плесна пракса' у етнокоролошком дискурсу. Случај плесне праксе Динараца у Војводини" (рад

"Нашем роду и потомству", концерти, свадбе и разна дружења и весеља јесу прилике за плес које се могу, али и не морају, манифестовати. Ако се манифестују, оне постају сасвим конкретни играчки догађаји, тј. *конституције*.¹⁴

Испитивање горепомнутих конституција довело је до закључка да фестивал "Нашем роду и потомству" заузима највише место кад је у питању његов значај, функција и интензитет (енергија) учесника у њему. Исто тако, Фестивал, као водећа сценска презентација Динараца у Војводини, може бити посматран као световни ритуал који се одвија у одређеном, "светом времену" и због тога заузима посебно место у животима динарског становништва у новом контексту.¹⁵ У њему је највећа концентрација играчких образаца, док је на другим фестивалима и осталим концертима уочено неколико играчких образаца, а на свадбама и осталим дружењима само поједини.

На почетку је неопходно упоредити временски оквир самог Фестивала са годишњим урбаним и руралним мерењем времена. Тако, будући да је од раније познато време и место одржавања Фестивала, учачава се да је у питању циклична временска оса, која је карактеристична и за руралну и за урбану средину, али са јасним и дефинисаним разликама у организацији "културног времена и простора" сеоског, односно градског човека.¹⁶

у припреми за штампу) разматране су могућности концептуализације поменуте синтагме. Плесну праксу сам одредила као: процесуални облик стваралачке делатности иманентне човеку, у којем плес није постављен као природно по себи разумљиво, већ који је заснован на експликацији својих структуралних елемената у одређеном контексту и кроз своју повезаност са другим друштвеним праксама добија нови ниво вредности који је део културе, друштва, а потенцијално и уметности.

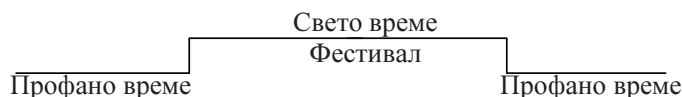
¹⁴ Етнокорелози у Србији највише се служе термином "прилике за игру/плес" који, сложићу се са Селеном Ракочевић, на српском језику има обухватније значење од термина "играчки догађај" и подразумева све могућности реализације *потенцијалних* (курзиви С. Ракочевић) играчких догађаја (Ракочевић 2009, 25), док термин "играчки догађај" у америчкој антропологији и етнокорелозији функционише у домену реализације конституција, односно манифестација плеса у непосредним датим околностима који могу да одступају од утврђеног традиционалног поретка (Ракочевић 2009, 25-26). Контекстуална ситуација, односно *конституција* је термин који користе руски лингвисти, етнологи и етномузиколози, а који је у српску етномузикологију увела Мирјана Закић 2006. године. Више о томе: Закић 2009, 235.

¹⁵ Више о Фестивалу видети: Карин 2012, 508-520.

¹⁶ Душан Бандић, ослањајући се на Едмунда Лича, сматра да човек дели време и простор на одређене сегменте, и самим тим такво виђење временског и просторног континуума преноси и на ниво културе, па отуда овај модел означава као *културно време и културни простор* (Bandić 1997, 117-118).

У селу, јесен је важно доба године због прела, свадбе, краја аграрне године и другог, док је у урбаним оно знак за почетак школске године, отвара се нова позоришна сезона, организују се разни фестивали итд.¹⁷ С обзиром на то да Динарци у Војводини живе савременим животом, Фестивал се одржава у односу на савремену организацију културног времена и простора, али његово временско/просторно одржавање не крије везу ни са значајним моментима човековог живота у руралној средини.

Ослањајући се на идеју Душана Бандића да човек ствара организовану слику о протицању времена тако што разврстава временски континуум на одређене сегменте (Bandić 1997, 118), уочено је да трајање Фестивала од три дана кореспондира празновању важнијих датума у години попут нпр. Божића. Фестивал је увек другог дана, што се подудара са главним даном обележавања поменутог празника. Тог дана Динарци се понашају другачије, тј. на посебан начин. Будући да је проток времена тога дана другачији, дакле понашање Динараца се не уклапа у оквире организованог система којим једна култура дефинише свет (у датом времену, прим. ВК), те такво понашање по правилу изазива осећање присуства једне несвакидашње, измењене или свете реалности (Bandić 1997, 121), период одржавања Фестивала може бити назван "светим временом". У том случају и сам догађај тј. конситуација добија обележје светости.¹⁸ Тако, културни модел времена Фестивала може бити приказан на следећи начин:

За учешће на Фестивалу потребна је припрема, што се дешава у КУД-овима где се чланови присећају традиционалних плесова, уче их, тј. утврђују покрете и обликују играчке обрасце у форму, тј. кореографију. Потом следи Фестивал, на којем се преоблаче у ношње, носе реквизите и на сцени приказују реконструкцију појединих сегмената свакодневног живота у земљи матици. Након Фестивала следи заједничка вечера у Дому културе где се друже, размењују искуства и веселе. Овакву троделну структуру, према Ван Генепу, имају сви "обреди прелаза" (Ван Генеп 2005, 221).

¹⁷ Када се анализира време и место у ширем просторном оквиру, треба напоменути да се мисли на Србију, будући да се у свету разликују просторне и временске координате у току године.

¹⁸ Остали аргументи за одређење Фестивала као "светог" биће наведени касније.

Фестивал као *rite de passage*

Како Ван Генеп сматра, свако друштво у општем смислу те речи састоји се од низа посебних друштвених скупова (Ван Генеп 2005, 5). Схема обреда прелаза препознаје се, дакле, у основи не само обредних целина које прате, олакшавају или условљавају прелазак с једног животног ступња на други или из једне друштвене ситуације у другу, већ и многих аутономних система који се користе за добро целог друштва, његових посебних сегмената или појединаца (Ван Генеп 2005, 215). Тако је Ван Генепов концепт послужио у приказивању функције плеса у оквиру Фестивала у којем Динарци јавно иступају и приказују свој супкултурни идентитет, али га путем Фестивала и потврђују. Најпре ће бити објашњена и приказана дијахронијска структура Фестивала у оквиру опште схеме *rite de passage*.

У периоду припреме за Фестивал, може бити уочено како се група задужена за учествовање прво издваја из целине етничке категорије. Издвајање се врши у оквиру КУД-а где се организују припреме чланова ("уче се кораци", осмишљавају кореографије, увежбавају дијалози и сл.). У оквиру припреме води се рачуна да се све увежба на прави и одговарајући начин како не би дошло до грешака у сценском приказу. При том се изводе плесови земље матице уз одговарајућу музику за сваки играчки образац и ретко кад је извођен образац *кола у три*.¹⁹ Потом, на сам дан Фестивала следи путовање у Бачку Тополу где се Фестивал одржава. По доласку на место одржавања Фестивала, следи поздрављање са свима и распоређивање по учионицама где се учесници пресвлаче и припремају за наступ. Дешава се да неко од учесника и попије алкохолно пиће, на здрави у току припреме за наступ. Познато је да границе и гранична стања имају карактер "нечистог", стога поменута радња може представљати начин пурификације пред наступ (Ковачевић 2001б, 95).

Будући да фаза сепарације садржи издвајање из свог претходног стања, она може бити представљена на више начина:

- а) издвајање из целине етничке категорије
- б) прелазак из свог места становања у Бачку Тополу
- ц) издвајање учесника по учионицама

¹⁹ У етнокореологији у Србији овај тип плеса познат је под термином *коло у три*, који је осмислила Оливера Васић. То је репрезент групе плесова који имају различита имена и мелодије, а који је базиран на истом кореолошком обрасцу (један такт у десну страну, три такта у месту – један такт у леву страну, три такта у месту), "који подразумева симетричну осмотактну структуру основног обрасца корака, са дихотомном унутрашњом организацијом четворотактних фраза и изводи се у формацији кола (најчешће отвореног)" (Ранисављевић 2012, 557).

д) скидање свакодневне одеће и облачење традиционалног костима.

Маргиналну (лиминалну) фазу чини сам наступ учесника у коме нема магијских радњи или табуа, али се лиминалност исказује кроз њихово извођење тј. ступањем на сцену која представља посебан простор. Затим, учесници су обучени у традиционалну ношњу и имају одређене реквизите (чутурицу, барјак, преслицу, вретено, погача, гумно и сл.) међу којима има оних које се у данашње време ретко користе или су потпуно изашли из употребе.²⁰ Самим тим, учесници су измештени и физички одвојени од осталих људи и одеђеним ритуализованим радњама, попут глуме, плеса, игре, музике постиже се "светост". У овој фази изводе се плесови из земље матице.

Након свечаног дела Фестивала, односно сценског извођења, учесници се преоблаче (скидају традиционалну ношњу и облаче свакодневну) и одлазе у Дом културе где имају заједничку вечеру и дружење. Сатрпезништво, како Ван Генеп наводи, односно обред заједничког једења и пијења "прави је обред пријема, материјалног савеза какав ми називамо 'светом тајном причести'" (Ван Генеп 2005, 35). У овој фази уочено је и поздрављање, тј. руковање и љубљење које представљају типичне радње ритуала агрегације (Исти, 35-44). Овакви ритуали пријема имају колективни домашај и изузетно су важни, јер се кроз њих повезују било појединци са новим групама, било да се међусобно здружују две или више група (Исти, 152). Извођење играчких образаца земље матице наставља се и у фази агрегације, али уз музику бенда који свира и пева тип тзв. крајишке музике. Тада је уочено играње играчког обрасца *кола у три*.

На основу свега изнесеног, општа схема *rite de passage* би била следећа:

Из приказане схеме јасно може бити уочено да почетно стање (C1) није једнако завршном стању (C2), што је и главна одлика *rite de passage*, дакле груписати све низове радњи који прате прелазак из једног стања у

²⁰ Облачење традиционалног костима јесте вид прерушавања који олакшава комуникацију пошто представља облик невербалне комуникације и (у овом случају) помаже у потврђивању идентитета. Више о маскама и маскирању у: Марјановић 2008, 14.

друго, односно из једне сфере у другу (Ван Генеп 2005, 15). Међутим, груписања понекад нису чисто логичка конструкција, већ одговарају истовремено чињеницама, дубинским тежњама и друштвеним нужности-ма (Ван Генеп 2005, 217). Такође, треба имати у виду да све груписане радње, према Ван Генеповој теорији обреда прелаза, представљају риту-алну реакцију друштва на све врсте промена у животу појединца или групе (Ковачевић 2001б, 12).

Стање учесника Фестивала које треба да објасни Ван Генепов *rite de passage* на први поглед не може да се опази. Зато је неопходна употреба научног поступка који "омогућава појаву значења и артикулације смисла у дискурсу" (Антонијевић 2010, 184). Користећи семиолошки методолошки приступ овом проблему у виду Леви-Стросове (Claude Lévi-Strauss) анали-зе митова у оквиру које се граде бинарне супротности (тј. опозициони од-носи) дуж двеју осовина у виду: **А : неА**, Едмунд Лич такође примењује овакав методолошки поступак и сматра да елементе симболизма не треба схватати као ствари по себи, већ као односе између њих, организоване у парове или низове (Жикић 1997, 41). Опозициони парови који су коришће-ни за објашњење стања учесника Фестивала које се мења јесу следећи:

$$\frac{\text{маскирани}}{\text{свакодневно}} = \frac{\text{активно}}{\text{пасивно}} = \frac{\text{свето}}{\text{профано}} = \frac{\text{сцена}}{\text{не сцена}} = \frac{\text{Динарци}}{\text{Срби}} \\ \text{обучени}$$

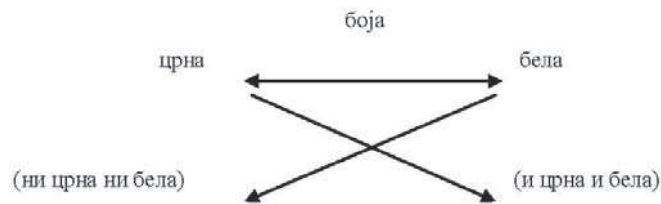
Тако, путем опозиционе логике која се налази у основи наратива, тј. Фестивала, добијамо синтагматски ланац социјалних категорија у *rite de passage*:

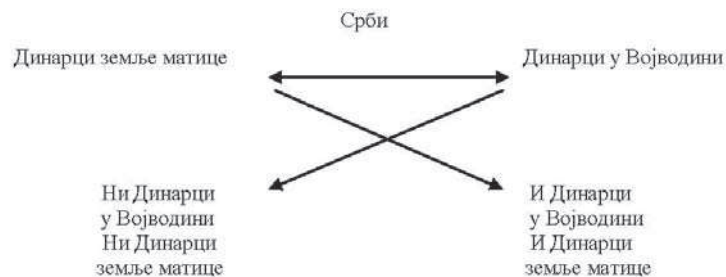
У књизи Драгане Антонијевић *Огледи из антропологије и семиотике фолклора* дато је сажето објашњење појединих семиотичких модела француског семиотичара А. Ј. Гремаса (Algirdas Julien Greimas).²¹ Један од тих модела, како Драгана Антонијевић наводи, користио је и Роналд Шлајфер (Ronald Schleifer) објашњавајући однос боја, а који је примењен и на анализу Фестивала. Наиме, у питању су црна и бела боја. На семан-

²¹ О томе више у: Антонијевић 2010, 182 -205.

тичком нивоу оне чине горњу осу која организује однос између поменутих контрарних боја. Позитивни, десни, комплексни термин значи "обојеност" (и црна и бела), док је његова супротност негативни комплексни или неутрални термин "безбојност" (ни црна ни бела) (Antonijević 2010, 205 apud Schleifer 1987, 27-28):

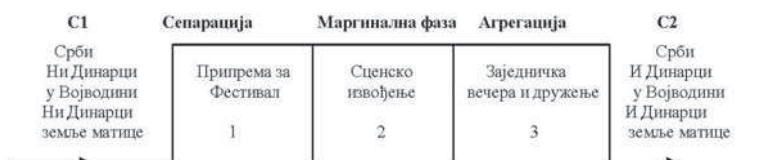
Овакав модел послужио је за објашњење почетног и завршног стања Динараца као учесника Фестивала. Сви учесници су Срби који могу бити подељени на Динарце земље матице и Динарце у Војводини. На семантичком нивоу они чине горњу осу која организује њихов контрарни однос. Позитивни, десни, комплексни термин био би "**и** Динарци земље матице **и** Динарци у Војводини", док је његова супротност негативни комплексни или неутрални термин "**ни** Динарци земље матице **ни** Динарци у Војводини":

На основу анализе Фестивала и плеса који је неизоставан његов елемент, могу се уочити три момента када се плес јавља:

1. Припрема за Фестивал,
2. У оквиру сценског наступа,
3. Заједничка вечера.

Када се ти momenti уврсте у представљену схему, видљива је паралела са трофазном структуром *rite de passage*:

Међутим, анализа Фестивала према Ван Генеповој теорији обреда прелаза, показала је да се однос музике и игре битно разликује у овој трофазној схеми. Наиме, у првој и другој фази изводе се играчки обрасци земље матице уз музику која одговара истом локално регионалном простору одакле је и игра. Разлика је у њиховом простору извођења; у првој фази оно је приватно извођење, док је у другој јавно. У трећој фази, у оквиру заједничког играња, издвајају се групе извођача који играју плесове земље матице, али музика је заједничка за све, будући да песме и инструменталне мелодије изводи бенд. Оно што се посебно истиче у фази агрегације јесте извођење играчког обрасца *кола у три* (уз исти бенд, дакле заједничку музику) које, како је напред наведено, упућује на специфично национално значење. Ипак, током извођења *кола у три*, уочавају се локално-регионалне карактеристике извођења плесова, помоћу којих се може препознати којој етничкој категорији извођач припада.

Закључак

На основу свега горе наведеног, може се закључити да сцена обележава границу у просторном, временском и метафизичком смислу у којој се путем симболичког понашања, односно сопствене активности учесника јавно потврђује супкултурни идентитет. Представљен *rite de passage* јавља се у кружном виду где учесници у недоглед пролазе кроз иста стања и ритуале, за разлику од неких других попут рођења, смрти и сл. где је схема праволинијска (Ван Генеп 2005, 224). Колико је Динарцима у Војводини ова конситуација важна, потврђује и њено циклично понављање, будући да поновљени чин представља обнову информације и њено наглашавање (Ковачевић 2001б, 107). Враћањем у фазу "рутине", "свакодневног", тј. "нормалног" живота, фазу која чини период пре и после Фестивала, учесници се реинтегришу у друштво као целину, али им овај прелазни период у виду Фестивала омогућава лакшу егзистенцију у новом контексту у коме живе – Војводини.

Литература

- Antonijević, Dragana. 2009. "Povodom Levi-Strosovog koncepta 'motiva zaborava'". U *Strukturalna antropologija danas (tematski zbornik U čast Kloda Levi-Strosa)*, ur. dr Dragana Antonijević, 246-295. Beograd: Srpski genealoški centar, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta i Etnološka biblioteka.
- Antonijević, Dragana. 2010. *Ogledi iz antropologije i semiotike*. Beograd: Srpski genealoški centar.
- Bandić, Dušan. 1997. *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Генеп, Арнолд Ван. 2005. *Обреди прелаза: систематско изучавање ритуала*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Дворниковић, Владимир. 2000. *Карактерологија Југословена*. Фототипско издање из 1939. Београд: Просвета.
- Eriksen, Tomas H. 2004. *Etnicitet i nacionalizam*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Жиких, Бојан. 1997. *Антропологија Едмунда Лича*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Закић, Мирјана. 2009. *Обредне песме зимског полугођа. Системи звучних знакова у традицији југоситочне Србије*. Етномузиколошке студије – дисертације. Београд: Факултет музичке уметности.
- Карин, Весна. 2012. "Фестивал 'Нашем роду и потомству': репрезент духовног и материјалног стваралаштва динарских Срба колонизованих у Војводини". У *Владо С. Милошевић – етномузиколог, композитор и педагог. Традиција као инспирација* (зборник са научног скупа), ур. др Соња Маринковић и мр Санда Додик, 508-520. Бања Лука: Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци и Музиколошко друштво Републике Србије.
- Ковачевић, Иван. 2001. *Историја српске етнологије (Правци и одломци)*, 2. књига. Београд: Српски генеалошки центар и Етнолошка библиотека.
- Ковачевић, Иван. 2001б. *Семнологија мита и ритуала. Савремено друштво, књ. 2*. Београд: Српски генеалошки центар и Етнолошка библиотека.
- Марјановић, Весна. 2008. *Маске, маскирање и ритуали у Србији*. Београд: Чигоја штампа и Етнографски музеј.
- Ранисављевић, Здравко. 2012. "Симболичко значење жанра коло у три у плесној пракси Срба." У *Владо С. Милошевић – етномузиколог, композитор и педагог. Традиција као инспирација* (зборник са научног скупа), ур. др Соња Маринковић и мр Санда Додик, 557-570. Бања Лука: Академија умјетности Универзитета у Бањој Луци и Музиколошко друштво Републике Србије.
- Ранковић, Сања. 2012. *Вокални дијалекти динарских Срба у Војводини* (докторска дисертација, рукопис). Ментор: доц. др Мирјана Закић. Београд: Факултет музичке уметности.
- Ракочевић, Селена. 2009. *Традиционална игра и музика за игру Срба у Банату у светлу узајамних утицаја* (докторска дисертација, рукопис). Ментори: проф. др Димитрије О. Големовић и проф. др Оливера Васић. Београд: Факултет музичке уметности.
- Рihtman-Augustin, Dunja. 2000. "Junaci i klijenti." U *Ulice moga grada*, ur. Ivan Čolović, 167-192. Beograd: Bibiloteka XX vek.

- Смит, Ентони. 2010. *Nacionalni identitet*. Београд: Библиотека XX век.
- Цвијић, Јован. 1931. *Балканско полуострво и јужнословенске земље, књ. 2*. Београд: Привредник.
- Šekner, Ričard. 1992. *Ka postmodernom pozorištu (Između antropologije i pozorišta)*. Priredile i prevele: Aleksandra Jovičević i Ivana Vujić. Београд: Fakultet dramskih umetnosti i Institut za pozorište, film, radio i televiziju.

Vesna Karin

Department of Music, Academy of Art
University of Novi Sad

"Unto our kin and posterity" – the festival of spiritual and material creativity of Dinaric Serbs, who colonized Vojvodina, as a rite of passage

The research will focus on the "Unto our kin and posterity" Festival, which is the leading scenic presentation of Dinaric Serbs in Vojvodina. The festival enables a reinterpretation of the local-regional identities of Dinaric Serbs, and a public display and affirmation of their subcultural identity. The methodology used to approach the issue of importance and emphasis placed on the Festival as a singularly important event which features the infallible element of dance, is van Gennep's concept of "rite of passage", in its broader sense.

Key words: Festival, rite of passage, Dinaric Serbs in Vojvodina, the practice of dancing, identity, semiotic model

"À notre race et descendance" – festival de création spirituelle et matérielle des Serbes dinariens colonisés en Voïvodine en tant que rite de passage

Au centre de l'analyse sera ici le festival "À notre race et descendance", en tant que principale présentation scénique des Dinariens en Voïvodine. Le festival permet la réinterprétation des identités locales et régionales des Dinariens, c'est-à-dire l'affirmation publique de l'identité sub-culterelle. Pour traiter le problème de l'importance et de la mise en valeur du festival comme d'un événement singulier et essentiel ayant comme élément incontournable la danse, l'appareil méthodologique ici utilisé est le concept de "rite de passage" de Van Gennep, toutefois dans un sens plus large.

Mots clés: festival, rite de passage, Dinariens en Voïvodine, pratique de la danse, identité, modèle sémiotique

Primljeno / Received: 15.10.2013.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 5.11.2013.